

ՊԱՅՄԱՆՔ

Տարեկան գին Կ. Պոլսոյ համար 450 72
» Գաւառաց » 460 »
» Օտար երկիրներու » 480 »
Վեցամեակ Կ. Պոլսոյ » 75 »
» Գաւառաց » 80 »
Խառնուելու թերթի գին 60 փա-
քանուցման տողը մէկ անգամի հա-
մար 2 դուրուշ, երկու անգամի հա-
մար 60 փաքայ, աւելի անգամնե-
րու համար 40 փաքայ :

Լ Ր Ա Գ Ի Ր

ԲԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

ԿՈՍՏԱՆՆՈՒՊՈԼԻՍ 40 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

ԲԱՂԱՔԱԿԱՆ

Պատերազմին երկարելը Գերմանացի-
ւոց նպատակաւ չլինար ըլլալ կրտսեր
սկիզբէն ի վեր. այս կարծիքը քիչ
քիչ ստուգուելի կ'սկսի, քանի որ ֆա-
րիզի եւ Մէջի պաշարումը կրկնապէս
եւ Գաղղիացիք ալ գիմարտութեան
միջոցներն հետզհետէ կ'աւելցնեն: Չը-
մեռուան համարը եւ պաշարներու փո-
խադրութեան գիտարութիւնները
գերմանական դուրաց հրամանատար-
ներուն մեծ հոգ պատճառած են:

« Գերմանի մը չարամբէ ի վեր, կ'ընէ
Գերմանական Նաւիկ Բրէտ Լիւպը ը-
րազիրը, ֆարիզի պարենաւորներուն
խնդիրն հասարակութեան եւ մանա-
ւանդ Գերմանական դուրացեաց ու-
շադրութիւնը դրաւ իր իրերէ եւ
կան տարր գիմարտութեան, բայց ըս-
կիդէն այնչափ ուշադրութիւն չէր
տրուէր ֆարիզի առջեւ գտնուող Գեր-
մանական բանակաց ալ պարենաւոր-
ութեան խնդրին, այն երեք հարիւր հա-
զար դուրաց, որք երկու ամսուան յոգ-
նութենէ, բազում ճանաչող քաղաքէ եւ
գլխաւորէն պարտաւած ու հոգինն
բերաններն եկած է: Ինչպէս պարեն
այլապէս ունենան պաշարները: Այս է
հիմա ամենէն կարեւոր եւ ամբողջ-
պէս խնդիրը, որ բանակին մատակա-
րարութեան առջեւ կենի, եւ իրիս
կարգէ դուրս միջոցներ, եւ ամենազ-
գու հիգիւր կը պահանջէ բանակին
հրամանատարութիւնէն:

« Միջեւ հիմա Գերմանական դու-
րանք իրենց դրաւ ըստ քաղաքներէն
ու դեղերէն կը պահանջեն իրենց
պաշարը: Բայց սահմանադրութեն մի-
շե ֆարիզէ քանի մը մըն ըստ
թեմաք երկիրներն եւ ֆարիզի բոլոր
շրջակայներն սպառեցան, չորսան, կը
մնար ֆարիզի շրջակայներէն միշտ լից
կամ ուր մըն տարածութեամբ եր-
կիրներն երթալ պաշար վնասելու եր-
բոր անոնք ալ սպառին, Գերմանական
դուրանք իրենց երկիրն երթալից պո-
շարով միայն պիտի մնան:

« Երանի եւ որ Գերմանացիք իրենց
արաք ընթացքին պատճառաւ պարեն
չապին հետեւներն, սակեց զստ իրենց
ետեւէն ալ շատ քարէն չընաց: Բու-
տի պաշարից դուրանք ուրի վը-
տանդէն արտուելու համար հիմա իր
խիստ շատ պաշար շատով ճանաչող
եղած ըլլալու էր: Գերմանացիք այն-
չափ հեռու գտնուող 300000 դուրաց
համապարօքուց պիտային համար սո-
վորական կառքերով պաշար գրկելը
մտքէ անցունելու չէ, վասն զի ամեն
մէկ կառք իր տարած պաշարը մի-
շե ո'ր հին հասնի ինք կը հասցունէ:
Քանզի որ ճանքէ ալ երթան, ուտե-
լիք չախալ գտնեն կառապաններուն
ու զեկիցներուն եւ ձիերուն համար:

հետեւաբար կառքերուն բեռն հաղի-
ւանց պիտի բաւէ: Բուտի ֆարիզի
առջեւ սպասող գերմանական բանակը
նպարտութեան միակ հնարքը քանի
մ'ուղղապէս դուրսը երկաթուղիներ
ունենան է կրկին ճանաչալ: Գերմանի մը
կրտսեր, որովհետեւ մէկ համար չկը-
նար բաւել շարունակաբար գրկուելը
ամբաւ սպառնքի փոխադրելու:

« Բայց Գերմանական բանակը սահ-
մանադրութեն ուղղակի ֆարիզ դուրս
երկաթուղուց մէկ զի մ'ալ չունի,
այլ Գարաբուքէն մինչեւ Էրէրէն եւ
Միլասպուրէն ալ մինչեւ Նանթէյլ
քաղաքէ քաղաք պոչով ընելով դուրս
երկու դիմ հաստատած են, որոց վեր-
ջինը միայն կրնայ պաշարի փոխադրու-
թեան ծառայել: Բայց ան ալ շատ վը-
տանդներու ենթակայ է: Միլասպուր եւ
անդաւար պաշարող ու հակող պահա-
պան դուրանք չեն կրնար Գաղղիացի
Ազատ-Հրացանաւորներն արդեւ լռեց
տեղ գիծերուն երկաթները վերցնել-
նով ու միայն գիշերային ուղեւորու-
թիւնն անհնար եղած է, այլ եւ ցերեկ-
ներն ալ: Այնպէս որ փոխանակ օրը
խիստ կ'առաւարտ յաղարկելու, որ
կրնան երկու ամիս մէջ երթալ ու եւ
գաւառից հաղիւ տաններէն կառա-
ւարտ կրնան գրկել: որ միջին հաշ-
ուով հինգ օրը վայելանալիքն Նան-
թէյլ կը հասնին, եւ ուր օրն ալ եւ
կը դառնան:

« Նանթէյլէն ալ մինչեւ ֆարիզի
առջեւ, բոլոր կ'ամբարշտենք ըստ
ըլլալուն պատճառաւ կառքերը եր-
կար պոչովներ ընելով երեք օրը կը
հասնին:

« Այս վնասը աւոր լինակին մէջ
գիւրաւ կը հասնուի որ Գերմանական
դուրաց հրամանատարները հիմա կան
եւ խիստ մեծածախ միջոցներ ձեռք
առնելու հարկադրուած են ուրիշ հա-
ղորդակցութեան ճանքանքը պատրաս-
տելու համար: Բայց այս ալ կրնայ ունի
գիտարին ըլլալ եւ աւելի զոհողու-
թիւններ պահանջել:

« Ու որ ֆարիզի առջեւ իրաց վի-
ճալը տեսած է, եւ կը հասնուի թէ
Գերմանացիք իրենց պաշարից բանա-
կաց հեռ հաղորդակցութեան նոր ճան-
քայ մ'ունենալու համար մէկ ամիս
աւելի ժամանակ կը կարօտին, չկրնար
առանց ինքզինք խաբելու մեծ քրտա-
տանքով լեւալու չնկատել ամենամօտ
ապագային:

Այս տղերք ինչպէս չոր կը տես-
նուին քաղաքական ճիշդ Գերմանացի-
ւոց համար: Բուտի եւ Պ. Պիտարի
հանած մէկ նոր շրջաբերականը, որոյ
մէջ ֆարիզի դիմաց բաւեցան Գաղղիացի-
ւոց համար ունենալիք արեւմտի հե-
տեւանքը կանխաւ ծանուցանելով
պատրաստութեամբ իւրեք Գաղղիացի
առաջամանակեաց կառաւարտութեան
միջոց կը ձգէ, հակառակ աղդեցում իւր
ըրաւ Գաղղիացի մէջ, որովհետեւ սովոր-

մահ ըլլալու վնասը: Գարիզի բնակիչ-
ներէն աւելի Գերմանական դուրաց մնա-
կը նկատեն, եւ կը հետեւցնեն թէ Պ.
Պիտարը վնասը կ'աւելցնէ առաջն առնելու
համար կուզէ որ չեղար տէրութիւն
ները միջնորդելով Գաղղիացի կառաւար-
տութիւնը շուտով հաշտութիւն ընե-
լու յորդորեն:

Ահաւասիկ Պ. Պիտարը չըջարե-
րականը:

« Պ. ժիւլ Գլաբլի առաջարկուած
գիմարտարի պայմանները, որոց նը-
պատակն էր Գաղղիացի մէջ կանխաւոր
կառաւարական վիճակ մը կանխաւոր
ընել, մերժուեցաւ իրմէ եւ իր պաշա-
նակիցներէն: Այս մերժումը շարունակել
ուղի էր այնպիսի պատերազմ մը, որ
կնշտէս գէշագրեւուն ընթացքը ցու-
ցուց, Գաղղիացի ժողովրդեան համար
վերականգնելու էր մը չունի:

« Այս օրէն ի վեր շայս բաղադրո՞հ
կառին բազմեալ աւելի ծանրացաւ Գաղ-
ղիացի համար: Թալ եւ Միլասպուրի
կնակն, ֆարիզ անհկապէս պաշարուած
է, եւ Գերմանական դուրանք մինչեւ
Նոյր դեռալ բոլոր երկիրը կը պարտին:
Վերջիջեալ բերդերուն տուլ եւ ըրա-
ղող մեծ զորութիւններն հիմա Գերմա-
նական բանակներուն ազատ արտա-
մագրութեանց ներքեւ են:

« Գաղղիացի պիտի կրէ ֆարիզի կա-
ռաւարտութեան անխնայ կառաւար-
տան հետեւանքը: Դոհողութիւններ-
քան անօգուտ տեղը պիտի մնան, եւ
բայելալուն եւս քան դեռ վնասը աւ-
ար համեմատութեամբ պիտի տիրէ
ընկերական մարմնայն վրայ:

« Գերմանական բանակաց հրամա-
նատարները գիտազգարաւ անկարող
են ասոր գէժ կենսալու: Բայց յատակ
կերպով կը նախատեսեն Գաղղիացի կա-
ռաւարտաց ընարած գիմարտութեան
հետեւանքը, եւ պարտը կը համարին
հասարակաց ուշադրութիւնը հրաւի-
րել զկառաւարպէս ֆարիզի մանաւոր
վիճակին վերաբերեալ կէտի մը վրայ:

« Սեպտ 19 ին եւ 30 ին ֆարիզի
առջեւ եղած մեծ կալ կուրները, որոց
մէջ Գաղղիացիք ամենէն ընտիր զո-
րութիւնները չկրնան յարկել պաշա-
րէջ դուրաց առաջին կարգի պահա-
ւա մըն իրաւունքը կուտան մեզ հա-
մարտելու թէ մոյցաբազալն ուշ կամ
կանխալ պիտի ի խայ: Եթէ աղդային
պաշարամարտութեան առաջամանակեաց
կառաւարտութիւնն այս անկաւանջ շու-
ղենէ մինչեւ այն վայրկեանը, ուր նը-
պարի սարաւարտ գիւրները անձնատը-
ւութեան հարկադրէ, ապա իրենց հե-
տեւանքներ պիտի ծագին ամիշտ:

« Գարիզի շուրջը մինչեւ բաւա-
կան հեռաւորութեամբ գտնուած բո-
լոր երկաթուղիներուն կամ ընդ-
րուն եւ առաւանդուն աւերակը չը-
կըլլան մը բանակաց յառաջաւարտ-
ցութիւնը վայրկեանը մ'արգելուլ:
Մնաց պէտք եղած հաղորդակցու-
թեան ճանքանքը թէ յամարի եւ

թէ շուրջ վրայ, քիչ ժամանակի մէջ
հաստատուեցան, եւ այս նորոգու-
թիւնները իրաւաբ Գերմանական
պիտոյէն միայն յատկացեալ են: Բայց
ուրիշ աւերակները ֆարիզի անձնա-
տար ըլլալէն ետք ալ երկար ժամա-
նակ արգելք պիտի ըլլան մայրաքաղա-
քին գաւառացի հեռ ունենալիք հա-
ղորդակցութեանց:

« Այս արտադրայն մէջ բայցար-
ճակապէս անհնար պիտի ըլլայ դը-
մանակեանքանկաց հրամանատարներուն
մէջ օր անօր հազալ երկու միլիոնի
մօտ ժողովրդեան մը ուտելիքը:

« Գարիզի շրջակայները գտնուած
նպարներն հարկաւ զօրաց պիտոյին
յատկացած ըլլալով, մինչեւ քանի մը
աւար ճանաչող հեռաւորութեամբ չեն
կրնար նոր նպար մատակարարել, եւ
այն ժամանակ անհնար կըլլայ բնակ-
չաց մէկ մասը սովորական ճանքանք-
քէ փոխադրել:

« Այս վիճակին անհրաժեշտ հե-
տեւանքն այս պիտի ըլլայ, որ հարկը
հաղարտար ժողովուրդ արժամահ մնա-
նելու պիտի հարկադրեն:

« Գաղղիական կառաւարտները
պէտք է լու հաշուեն այս հետեւան-
քը, ինչպէս Գերմանական բանակին հը-
րամանատարը: Այս վերջինն ուրիշ
բան չ'մնար ընելիք, բայց միայն իրեն
առաւարտութեան կուրն ընդունել: Եթէ
Գաղղիացի կառաւարտութիւնը կուզէ
գործը մինչեւ յայն մոյրը հաղորդել,
ծագելիք հետեւանաց պատասխանա-
տու պիտի ըլլայ:

Մէջի տուլեւէն Գերմանացի լրագ-
րաց գրուած նամակներուն նպերով
Գերմանական դուրանք հին ալ նեղ վի-
ճակի մէջ ինկած են, եւ Պաղէն մարա-
շախախտ յարձակումներուն գէժ գնելու
մեծ գիտարութիւն կը քաշեն: Վեր-
ջին օրեւա հարկադրել են վերանշն
Պիչի եւ թիֆլիսի պաշարման գրաւող
դուրաց եւ թիֆլիսից մեծ մասը
Մէջի տուլեւ կանչելու, որով այն բեր-
դերուն պաշարումը տկարամարտը մէջի
պահապան դուրանք գտնուել յար-
ձակին, պաշարիչները կը շարունակ
անոնց պաշարները կը գրաւեն:

Այս կերպով վերանշն մէկ կող-
մը բաց մնացած ըլլալով Միլասպի մէջ
գերի ինկալ 2000 Գաղղիական դուր-
քաւարտացի ձեռքէն փոխել հին
մտեր են: Սակեց զստ 230 ի շուրջ գեր-
մանական դուրանք օրը իրենց բանա-
կին համար բազում պարեն եւ պա-
տերազմական միջոց կը տանեն,
կարծելով թէ վերանշն Գերմանական
դուրաց ձեռքն անցած էր, ուղղակի
հին մտեր եւ թիֆլիսը բռնաւոր են:
Գաղղիացիք ալ այն բոլոր պաշարները
դրաւոր են: Այսպէս վերանշն ընտիր
պահապան դուրաց եւ առաւ պաշարի
տիրանալով բերդին հրամանատարը
շարժուն պահապան զինուորացի մէկ
մասն արձակել է իրեն աւերակը:

Պաշար տանող 226 Գերմանացի զո-
րակազմներն ալ թող տուեր է:

Պիչի պահապան զօրքն ալ գիշե-
րանց դուրս յարձակելով Գերմանական
զօրաց ձեռքն եղած երկու ազատակ
այրեր, եւ առտու պաշար ձեռք ան-
ցուցեր են:

Վօթի լեռանց մէջ ալ հզօր դիմադ-
րութիւն մ'եղած է Գերմանական
զօրաց դէմ: այս պատճառաւ հարկ
կը համարին Պէթօն առնուլ որ Գաղ-
ղիոյ միջին դաւառներէն Վօթ մտնե-
լու ճանքուն բերանն ամուր բերդա-
քաղաք մ'է, եւ 50000 զօրք կրնայ
պարունակել: Գերմանացիք դէպի Լի-
ոնքայնու համար այս հզօր քաղաքը
նախ առնելու հարկադրեալ են, որ շատ
դժուարին դործ է: Բայց առանց ասոր
չեն կրնար ինչպէս որ դիտաւորու-
թիւն ունին Լիոնի մէջ եւ Լօարի վը-
րայ Գաղղիացոց նոր զօրաբանակներ
կազմելուն արդեւ ըլլալ:

ՎԵՐՔԻՆ ԼՍԻՐԵՐ

Բրաւիլան Լաբէր

Վերքայլ 19 հոկտ.

Արքայորդի իշխանին բանակին շարդ-
զօրաբանակներէ կ'առնուին քով
Գաղղիացոց վրայ յարձակեցաւ որ
4000 մարդ էին, զանազ զարկաւ եւ
քաղաքը յարձակմամբ առաւ բաղ-
մաթիւն դերինքով: Մեր կորուստը մեծ
չեղաւ:

Ֆիթթինցա 20 հոկտ.

Եր հաւատարմութիւն գրեթէ բոլոր
տէրութիւնները խրատ տուին Պապին
որ չ'ուզէին կենալ:

Վիքթոր Լամանուէլի որդւոյն Ա-
մէսէ իշխանին Սլաւոնի թագին ընտ-
րելի ըլլալու առաջարկութիւնն Սլա-
ւոնիա ըրած է, եւ ուրիշ տէրութեանց
հետ բանակցութիւնն յառաջ կը տա-
նի:

Սլաւ կենէն այն զրոյցը թէ Կարի-
պայութեաններուն Գաղղիա երթալուն
համար Բրուսիա դանդաղ ըրեր է ի-
տալիոյ կառավարութեան:

Ֆիթթինցա 21 հոկտ.

Պապին մէկ նամակը ընդհանրա-
կան ժողովին ըրած դործողութիւննե-
րը թուելէ ու գովելէ ետեւ կըսէ թէ
երկրին դաւառման աղաւթութիւնը վը-
ցուց, հետեւաբար ընդհանրական ժողովը
կը դադարեցնէ մինչեւ ի պատեհ հազդն
ժամանակ:

Գաղղիական Լաբէր

Բուր (անթուական)

Բուրի կառավարութիւնը Շաթո-
տէնի գլխաւորական ընդգիծութեան
վրայ դոհալութիւն յայտնելով 100000
Ֆրանք յատկացուց անոր կորուստնե-
րը դարմանելու համար:

Պ. Թիէրի այս գիշեր հոս հասաւ:

Ռուան 20 հոկտ.

Հոկտ. 18 Պաշտօնական Օրագրի-
րը որ փարիզէն հոս հասաւ, Պ. Թիէրի
Ֆալիբի պատասխանը կը հրատարակէ
Ֆիթթինցի տեսակցութեան վրայ Պ.
Պիտարի հանած չըմբերակական: Պ.
Թիէրի Ֆալիբ այս պէս կը վերջացնէ իր
պատասխանը:

« Լաւ է որ Գաղղիա դիմադրելով
Բրուսիոյ վառարարութիւնը բաւական
չանպէր մեր երկու դաւառաց տիրելը:
այլ պաղարկելով մեզ ջնջելու հա-
տատ դիտաւորութիւնն յառաջ կը
տանի: »

« Մնացորդութիւն առաջարկը-
ւեցաւ Գաղղիայ, եւ չընդունեց: Հի-
մա մահաւոր պատժել կուզեն զայն:
այս վիճակը: Ես աւելի կը սիրեմ մեր
տառապանքը, մեր վտանգները, քան
թէ մեր թշնամոյն անդուծ եւ անտ-
ղութ փառաօրութիւնը: Գաղղիա յաղ-
թութեամբ իր դժբաղդութեանց մէջ
տակաւին այնչափ մեծ կը մնայ, որ
համայն աշխարհի աքանջացման եւ
համակրութեան առարկայ կը ըլլայ:
Գաղղիա պէտք ունի թերեւս այս դե-
րագոյն վերածննդի արդ մէջէն այլա-
կերպեալ դուրս պիտի ելնէ: »

Վիէննա 21 հոկտ.
Աթիօ Վիէննայի 121,73

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ
ԷՍՏԱՄԸ ՈՒՄՈՒՄԻԷ

9 հոկտ. չարաթ իրիկուն	48	26
10 » ուրաթ օտաւօտ		
բացուեցաւ	48	31
կէս օր	48	49

ԱԶԳԱՅԻՆ

Երեւոյթականական Բնդհանուր Ժո-
ղովն երէկ գումարուեցաւ:

Ստեանը ժամ 6ին բացուելով,
վսեմ. Օտեան էֆէնտին խօսք խնդ-
րեց, եւ առեւտրութեան անկումէն
երեւոյթականաց կարգն անցնելով, ազ-
դու առեւտրութեան մը հերքեց
իրեն դէմ լրացող ոմանց մէջ եղած
անհամոյ զրոյցները: Յետոյ կաթողի-
կոսական խնդրոյն դառնալով, ըստ
թէ ինքը Էջմիածնի աթոռն ամենայն
հայոց միակ մայր աթոռն է, իսկ Ստոյ ու
Աղթամարայ կաթողիկոսութիւններն հա-
կաթու կը ճանչէ, բայց Էջմիածնի
Ստոյ աթոռն ապահովութեան հա-
մար՝ այս երկու աթոռներուն ալ առ-
այժմ հաստատ պահուիլը կուզէ, բայց
ոչ ներկայ ոմակայք եւ ազգէն անկախ
ու բաժանեալ վիճակի մէջ, որ ազգին
մնաց եւ նախատինք է:

Մնոր ետեւէն Մեծ. Եւստուֆեան
էֆէնտին խօսելով խնացուց թէ Գա-
ղաքական ժողովը Մեծ. Բուսինեան
էֆէնտին հետ ճանակցելով, բաժանե-
ալ կարծիքներն համաձայնեցնելու
եղանակ մը գտեր էին, ուստի առա-
ջարկեց որ Բուսինեան էֆէնտին ներ-
կայացնէ զայն ժողովին: Բուսինեան
էֆէնտին ալ թուով մը կարգաց, որոյ
մէջ Ստոյ եւ Աղթամարայ կաթողիկո-
սաց պարզ առաջնորդներ չըլլալը
ճանչելով, կառավարելի որ անոնց
ընտրութիւնը սպաշտ կատարուի, Թե-
մական ժողովը կաթողիկոսացու եպիս-
կոսոսաց յանկը կեդրոնական վարչու-
թեան գրիէ, եւ վարչութիւնն ալ ա-
նոնց մէջէն արժանաւորացնելը նը-
շանակելով զի անոնց որ այն նըշա-
նակեալներէն մէկն ընտրեն, եւ վարչ-
ութեան վաւերացման ներկայացնեն
Այս վաւերացումն ինչհանուր ժողո-
վը ընէ: Պարտիքը, քանի որ խառն ժո-
ղովն ընէ, իրեն համար մի եւ նոյն է:

Բուսինեան էֆէնտին ետեւէն խօ-
սեցան Մեծ. Ալիսանեան, եւ Արմ.
Մեքլիսեան: Վարչութեանը այս վեր-
ջինը գլխաւորապէս ազգին անգոր-
ծութեանը վրայ ցուեցաւ: « Բնդհա-
նուր ժողովը յանձնաժողովներ կը
կարգէ, անոնք ալ ամենեւեմ կաշկա-
տին, կը յոգնին, եւ ամենեւեմ իրենց
չլինեն, կը ներկայացնեն, կընդունուին,
բայց անգործադրելի կը մնան, ըստ:
Բուսինեան խորհուրդ մ'առնէ քանի
մը տարի առաջ լրացում աշխատու-
թեամբ ազգային դատարարակու-
թեան հիմնադիր մը չլինած ներկայա-
ցուցած է, բայց միշտ ալ այսօր անգոր-
ծադրելի մնացած եւ մուսացութեան
մէջ թողուած է ազգային հանգանա-
կութեան լիակատար տեղիկող մը չլի-
նած ներկայացած, նոյնպէս անգոր-
ծադրելի մնացած է: Հինգ տարի ա-
ռաջ կաթողիկոսական յանձնաժողով
մը Ստոյ եւ Աղթամարայ կաթողիկո-
սութեան խնդրոյն վրայ տեղեկազոր
մը չլինած, Բնդհանուր ժողովոյ ներ-
կայացուցած, չնորհալարութեամբ ըն-
դունուած, ան ալ մինչեւ այսօր ան-
գործադրելի մնալէ ետեւ, հիմա նոյն
խնդրոյն վրայ նորէն ուրիշ որոշում մը
կառաջարկուի: շատ հաւանական է որ
այս ալ անգործադրելի պիտի մնայ: »

Ասոր ետեւէն, խօսքին կարգը լը-
րագրոյ խմբագիր-Տիօթէնին ըլլալով:

Կաթողիկոսական խնդրոյն վրայ իր
կարծիքը դրաւորապէս արտայայտե-
մը բացատրեց, որուն օրինակը վարը
կը տեսնուի:

Յետոյ խօսեցան Մեծ. Գիօրեան
Աւետիս եւ Փառադեան Ստեան Է-
ֆէնտինները: Այս վերջինը՝ լրագրոյս
խմբագիր-Տիօթէնին ըսածները հա-
տատելով, առաջարկեց թէ նախ Ստոյ
եւ Աղթամարայ աթոռաց ազգին հետ
ունենալը յարաբերութիւնները պէտք
է ոահմանուին որոշուին եւ յետոյ ընտ-
րութիւնն ըլլայ:

Ստեանապետ էֆէնտին ժողովին
կամը հարցնելով, որոշուեցաւ որ խըն-
դիրը քուէի դրուի, հետեւաբար Գա-
ղաքական ժողովին Բուսինեան էֆէն-
տին հետ համաձայնութեամբ ներկա-
յացուցած առաջարկութեան առա-
ջին այսինքն ընտրական մասն ընդուն-
ուեցաւ: Իսկ վաւերացման մասին վը-
րայ կարծիքները տարբերելով, այսին-
քն ոմանք ընդհանուր ժողովոյ տալ
ոմանք ալ խառն ժողովոյ տալ առա-
ջարկելով, այս կէտին որոշումը յա-
ջորդ. նստին թողուեցաւ:

Մեզ համար այս կէտը բնաւ կա-
րեւորութիւն չունի, որովհետեւ երե-
ւակայական բան մ'է. մանաւանդ եր-
բոր վարչութիւնն ինք պիտի որոշէ
ընտրելիները, անոնց ընտրութիւնը
կանխաւ ընդունուած կը համարուի:
վերջին ըլլալիք վաւերացումը պարզ
ձեւ մ'է, դործնական նշանակութիւն
մը չունի:

Գառնորդ մը հոնդիստ առնելէ ե-
տեւ ժողովը մէկ ժամու չափ Սահմա-
նադրութեան վերաբնութեան ըզ-
բաղեցաւ, եւ ժամը տասն ու կէսին
ատենը դոյրուեցաւ, յառաջիկայ
ուրբաթ օրը նորէն գումարուելու ո-
րոշմամբ:

Ահաւասիկ լրագրոյս խմբագիր-
Տիօթէնին առեւտրականութեան պատ-
ճէնը:

Մերազան հարց եւ Մեծապետի
Տեալքը:

Հասարակային խնդրոց վրայ կար-
ծիք մը կամ առաջարկութիւն մը ըն-
դունուելու համար՝ ոչ միայն օրինաւոր
ըլլալու է, այլ եւ օգտակար, այլ եւ
դործադրելի: Ասկէջ զատ, ազգի մը
կենաց մէջ այնպիսի պարագաներ,
այնպիսի դեպքեր, վարչական կան, ու
մասնաւոր շահեր, մասնաւոր ի-
րաւունքներ կը ըսեն հասարակաց շա-
հուն, ընդհանուր իրաւունց ու շին:

Մեզ դրաւեցնող կաթողիկոսական
խնդիրն ալ, Տեալքը իմ, այս կարգէն է:

Հայաստանաց եկեղեցւոյ միու-
թեան շահը կը պահանջէ, որ իր պաշ-
տօնէից դուրս ընդհանրական հայրա-
պետ այն է կաթողիկոսը մէկ ըլլայ:
Գիտադրաբար այնպէս չէ, Հայաստան-
եաց եկեղեցւոյ՝ նուիրապետութիւնն
այս օրուան օրս երեք դուրս ունի մի
եւ նոյն անունով, մի եւ նոյն աստիճա-
նաւ, մի եւ նոյն իրաւաւորութեամբ, ե-
րեքն ալ կաթողիկոսի՝ այն է ընդհան-
րական հայրապետի տիւղոս կը կրեն,
բայց երեքն ալ ընդհանրականութենէ
զուրկ են բաւին բուն նշանակու-
թեամբ: Ս. Էջմիածնի աթոռն Արա-
րատեան Մայր աթոռ, եւ անոր գա-
հակայն Ամենայն Հայոց կաթողիկոս կը
կոչենք. բայց իրականութիւնն ասոր
հակառակ կը ցուցնէ Ո՛չ, Տեալքը
իմ: Ս. Էջմիածնի Հայրապետն իր ներ-
կայ դրկ մէջ ամենայն Հայոց Հայրա-
պետ չէ, այլ ազգին մէկ մասին, թէ
եւ մեծազոյն մասին: Եթէ ուրիշ հա-
րիւր հազար Հայ ժողովուրդ, ազգին
զրկիլէ երբորդ մասը, անոր իրաւա-
տութիւնը չեն ճանչիր, այլ ուրիշ երկու
կաթողիկոսութեան կամ անուամբ, եւ եթէ
ընդհանրական հայրապետներ կան, որ
ազգին այդ մասին հազար հոլուա-
պիտութեան պաշտօնը կը վարեն, Ս.

Էջմիածնի հայրապետէն աւելի աղաւթ
եւ աւելի անկախ իրաւաւորութեամբ
Չիտենք ինքզինքնիս, Տեալքը իմ,
ազգային եկեղեցւոյ նուիրապետու-
թիւնն այսօրուան օրս իրօք եւաղը-
րաւ մարմին մ'է. Հայաստանաց ե-
կեղեցին երեք մասնաւոր հայրապետ
ունի ընդհանրական անունով: Ասիկայ
անտեղութիւն մ'է, որ պէտք է վեր-
նայ, պէտք է որ Հայաստանաց ե-
կեղեցին մէկ ընդհանուր հոլուա-
պետ մ'ունենայ, պէտք է որ Ս.
Լուսաւորչի յաջորդը, Էջմիածնի Հայ-
րապետ իրօք ամենայն Հայոց կաթո-
ղիկոսն ըլլայ, այսպէս կը պահանջէ ե-
կեղեցւոյ նուիրապետութեան կարգը,
այսպէս կը պահանջէ մեր ազգային
եկեղեցւոյ միութիւնը, այսպէս կը պա-
հանջէ նաեւ օրինաւորութիւնը, Բայց
արդի անտեղութիւնը վերջնելու կամ
ուղղելու համար կրնա՞նք վերջնել Սը-
այ եւ Աղթամարայ կաթողիկոսութիւն-
ները: Ձեմ կարծեք որ այս երեսու-
թանական պատկառելի ժողովին մէջ
զանուի մէկը՝ որ համոզուած չըլլայ
թէ իրատ փոխադարձ ձեռնարկու-
թիւն մ'է զանոնք վերջնելու եղանակ:
Գարեւն այն աթոռները եթէ ուրիշ
հարկը հաղոր Հայ ժողովուրդոց արտին
ու խղճին վրայ հաստատուած ու ամ-
րապնդած են, մեր կարողութենէն
վեր է զանոնք քակուել: Բայց եթէ
չենք կրնար վերջնել, արդեօք չե՞նք
ալ կրնար զանոնք օրինաւոր վիճակի
մը մէջ դնել: Ձե՞նք կրնար այն աթոռ-
ներն իրենց մասնաւոր հայրապետու-
թիւններ պահելով, Մայր Աթոռոյ հետ
ներդաշնակաւոր յարաբերութեամբ
կապել: Ձե՞նք կրնար Ս. Էջմիածնի
հայրապետութիւնն իրօք եւ ոչ թէ
լոկ անուամբ ամենայն Հայոց հայրա-
պետութեան վերածել: Կը յուսամ
մանաւանդ կը հաւատամ թէ կրնանք:
Այո, Տեալքը իմ, այս երեսուրկանա-
կան ժողովը կրնայ ընկալ ըստ ըստ
բաւական է որ համաձայնութեամբ ո-
րչէ: Ձեզայ ողջամիտ հայ մը՝ որ այս
բանին չ'աւտիտը ի սրտէ: Ս. Գրիգոր
Լուսաւորչի աթոռն ամենայն Հայոց
հայրապետութեան աթոռն է, ազգա-
յին եկեղեցւոյ միութեան հիմն է,
նիցուին է, կապն է, մի է, ընդհան-
րական է, եւ այնպէս պէտք է ըլլայ:
Ինչպէս ուրիշ եկեղեցւոյ, նոյնպէս եւ
մեր ազգային եկեղեցւոյ նուիրապե-
տութեան կարգին մէջ քանի մը կամ
շատ հայրապետներ կրնան գտնուիլ,
այլ ընդհանրական հայրապետը մէկ
պէտք է ըլլայ:

Բայց այս միութիւնը հաստատուելու
համար, Տեալքը իմ, ազգն իրօք տէր
պէտք է ըլլայ այդ աթոռներուն, այդ
աթոռները քանի որ կան, Հայաստան-
եաց եկեղեցւոյ կը վերաբերին, իսկ
Հայաստանաց եկեղեցին Հայոց ազ-
գին է, եւ Հայոց ազգին ամենամեծ-
մասն ալ Թուրքիոյ մէջէ, որոյ բոլորին
ներկայացուցին է այս երեսուրկա-
նական ժողովը:

Ոչ ոք կրնայ ժխտել, Տեալքը իմ,
ազգային եկեղեցւոյ միութեան շահը
հասարակաց շահ է. իսկ այդ շահը
պահպանելն ու ապահովելը ընդհա-
նուրին իրաւունքն ու պարտաւոր-
յալընքն է: Թուրքիոյ հայ ժողովուր-
դը իր ազգային շահին ու իրաւունք-
ները պահպանելու ու ապահովելու
պաշտօնն իր երեսուրկաններուն յանձ-
նած է: Ուրեմն այս ժողովը գիտա-
տոր չէ, ժողովուրդեան իրաւունց ներ-
կայացուցին է, յանուն Թուրքիոյ ընդ-
հանուր հայ ազգին, յանուն ընդհանուր
ժողովուրդեան կը գործէ: Ուրեմն այս
ժողովին իրաւունքն ընդհանուր ազ-
գին իրաւունքն ըլլալով, մասնաւոր ի-
րաւունքներէ բարձր է, դերազանց է,
հետեւաբար, երբոր ընդհանուրին շա-
հը պահանջէ, մասնական շահերը,

մասնական իրաւունքները ետ կը մընան:

Արդ, Տեաւոյ իմ, աղբայրն եկեղեցւոյ շահը եւ այն եկեղեցւոյն կողմող ընդհանուրին իրաւունքը կը պահանջեն որ ամենայն Հայոց կաթողիկոսը մէկ ըլլայ, Հայաստանեայց եկեղեցւոյ վրայ հայրապետական ընդհանուր իրաւասութիւն ունենայ իրօք եւ ոչ թէ լոկ անաւամբ, հարկ է ուրեմն որ Սոյ եւ Աղթամարայ կաթողիկոսներն ալ իրենաւ մասնաւոր հայրապետներ կամ պատրիարքներ՝ այն ընդհանրական իրաւասութեան հայտարարելով, որպէս զի Հայաստանեայց եկեղեցւոյ միութիւնն ապահովի, եւ աղբայրն եկեղեցական նուիրապետութիւնը ետագլուխ մարմին մ'ըլլալէ դադրի:

Աղբայրն եկեղեցւոյ շահն եւ հանրական իրաւունքը կը պահանջեն որ Սոյ եւ Աղթամարայ աթոռները բարեկարգեն, աղբայրն եկեղեցւոյ նախապետը, օտարաց դպրութեան թիւն ըլլալէ դադրին, եւ այնչափ հարկեր հաշարաւոր հայ ժողովրդոց շինութեան պատճառ ըլլան եւ ոչ բարոյական թըշուառութեան, ինչպէս որ եղած են զժառանգաբար այս օրումն օրս Այս, Տեաւոյ իմ, ձեռնէ շատերուն յայտնի է, որ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ քայքայման վիճակի մէջ է այն կողմերը, եւ ժողովուրդն անխնամ մնալով խուճի խնամ օտար վարարութիւնը կը դիմէ հաղեւոր միութեան թիւն դանակելու եկեղեցւոյ եւ աղբայրն շահն անյապաղ դարման կը պահանջէ այս ողբալի վիճակին: Ուրեմն աղբայրն երեսփոխանութեան անհրաժեշտ եւ նուիրական պարտականութիւնն է փոխել այն աթոռոց նկատմամբ մինչեւ հիմա բռնաւորութիւն թողի ընթացքը, եւ դոստոյն իր խնամարկութեան ենթարկելով բարեկարգելու հոգ տանել: Ահա այս անհրաժեշտ հարկին ստիճան, եկեղեցւոյ եւ աղբայրն հանրական շահուն եւ իրաւանց առջեւ պէտք է լռեն մասնաւոր շահերը, մասնաւոր իրաւունքները, եթէ կան:

Երեսփոխանական ընդհանուր ժողովուրդ պէտք է որ իր հանրական իրաւամբ, յանուն ընդհանուր Հայ ժողովուրդական թուրքի ձեռք առնու այս վերկութեան մեծ դործը եւ կատարէ պէտք է որ արժանաւոր գահակալներ դնէ այդ երկու աթոռոց վրայ, անոնց հոգեւոր իրաւասութեան սահմանները որպէս, իրենց արդի անխախտ կամ մանաւանդ, տարրաւորական դիրքէն հանել, կանխաւորէ, բարեկարգէ, եւ Սոյը աթոռոց հետ օրինաւոր յարաբերութեամբ կապէ:

Սոյ եւ Աղթամարայ կաթողիկոսներն առաջնորդ չեն, այլ առաջնորդացու եպիսկոպոսներ ձեռնադրու են, հովիւ չեն, այլ հովուապետ են, Հայաստանեայց եկեղեցւոյ մէջ բարձրագոյն աստիճանաւորներ են, մեծ գեր, մեծ պաշտօն, եւ հետեւաբար մեծ աղբայրութիւն ունին եկեղեցւոյ եւ աղբայրն մէջ: Եւ որովհետեւ եկեղեցւոյն աղբայրն է, պէտք է որ այդ կաթողիկոս անունով հայրապետներն ալ աղբայրն կախում ունենան, աղբայրն համարաւոր ըլլան, առանձին եւ ինքնադրու լույս մնալով ուղղափառութիւն պահանջող շատերն, անարժան մարդոց կախկոտ պատկան աստիճան տալով՝ այնչափ հարկեր հաշարաւոր Հայ ժողովրդոց մեր եղբայր թշուառութեան եւ կուրքատեան պատճառ չըլլան, օտարաց առջեւ Հայոց աղբայրն եւ եկեղեցւոյն շահն պատուեն:

1865 թ. վերջերը, երբոր կաթողիկոսական երեք աթոռներն ալ թափուր էին, Սահմանադրական ընդհանուր ժողովն յանձնաժողով մ'ընտրեց, որ կաթողիկոսական յանձնաժողով կոչուեցաւ, եւ օրուն եւ ալ անդամ

ըլլալու պատիւն ունէի. այն յանձնաժողովին մէջ էին աղբայրն ամենէն հըմուտ եւ ամենէն աւելի վստահութեամբ վայելող եպիսկոպոսներ, Սերիտակէս, Սեդրէաս, Ներսէս, եւ Սէթեան: Այն Սերիտակէս հայրերն ալ ճշգրիտ այսպէս նկատեցին ինքիւրը խորհրդան ուր երկու երկրորդական աթոռները Սոյը աթոռոց հետ կապելու, բարեկարգելու եւ հայաստանեայց եկեղեցւոյ միութիւնն ապահովելու միակ միջոցն էր՝ անոնց դահակալներն ընդհանուր ժողովոյ ձեռք ընտրել եւ տնոր պատասխանատու ընել: Սոյը համար առաջարկեցին որ ընդհանուր ժողովն այդ երկու աթոռոց միարաններուն երեքական ընտրելի որոշել տայ եւ անոնց մէջէն արժանաւորագոյն բնորէ, ինչպէս որ կընտրէ Սրբաւորեմայ Պատրիարքը, ընդհանուր ժողովն իր հաւանութիւնը չնորհեց յանձնաժողովոյ տեղեկագրին, եւ բարայն Սոյը աթոռոց Հայրապետին ընտրութիւնը կատարուեցաւ մասնակցութեամբ Սոյը եւ Աղթամարայ աթոռոց, եւ այսպէս յանձնաժողովը միութեան առաջին քայլն առնուլ առաւ այդ աթոռներուն:

Այս առաջարկութեամբ, ընդունուած եւ սկսուած միութեան աւելի կողմն հիմա մեր պատուական անդամակիցներէն անմիջապէս փախչողութեամբ խզուեցաւ թիւն մը, եւ ներքին ինձ բարեկարգական անհիմն կասկածներով կատարեցին թէ Սոյը եւ Աղթամարայ կաթողիկոսներն ընդհանուր ժողովը ընտրելով ընդհանրական Հայրապետ ճանաչած կըլլայ, թագաւորեն ճշմարտութեամբ կըլլայ, կընեն, եւ այս սխալ խորհրդածութեամբ արտաքին առաջարկութեան մը կընեն, այսինքն յիշեալ աթոռոց թիւնակն ժողովուրդներն ընտրեն այդ կաթողիկոսները եւ ընդհանուր ժողովն ալ վաւերացնէ, ինքեւ իրաւունքն ըստ Սահմանադրութեան ժողովուրդին է, կընեն, ընդհանուր ժողովը պէտք է ժողովուրդին այդ իրաւունքը յաջողապէս իրաւոր լաւ, այնչափ սխալ:

Նախ, անտեղի է մտքը անդամացունելով թէ մասնաւոր պաշտօնի մը համար ընտրուած պաշտօնատար մը ընդհանուր ժողովէ ընտրուելուն պատճառաւ կրնայ երբեք իր մասնաւորութեան սահմանէն ելնել: Ինչպէս որ Սրբաւորեմայ պատրիարքը ընտրուած անձն անկէ աւելի բան մը չկրնար ըլլալ ինչպէս որ ընդհանուր ժողովոյ գլխաւին աստիճանաւոր ընտրուած անձն ալ անկէ աւելի բան մը չկրնար ըլլալ ընդհանուր ժողովէն ընտրուած ըլլալով, նոյնպէս ալ Սոյը եւ Աղթամարայ մասնաւոր կաթողիկոսները միշտ եւ յաւիտեան Սոյը եւ Աղթամարայ մասնաւոր կաթողիկոս կը մնան, անկէ աւելի բան մը չեն կրնար ըլլալ: Հապա ժողովուրդը, ինչպէս կարելի է ուրիշ կերպ ընտրուել ալ ժողովուրդեան ընդհանուր ժողովը կրնայ երբեք միութեան Հայ ժողովուրդեան համոզմանը խզել եւ կոտորել ինքեւ ժողովուրդեան մասնաւոր ճանաչման ընդհանրականի վերսկը: Զանի որ իր պաշտօնը ժողովուրդեան կամքին եւ զգացմանը հետեւի է, անկէ զատ, եթէ ընդհանուր ժողովը դանձր ընտրելով ընդհանրական ճանաչած համարուի, միթէ անոնք ընտրութիւնը վաւերացնելով ալ նոյնպէս դանձր ընդհանրական ճանաչած եւ ընդունած չըլլալ ըստ նոյն խտրող նախ արտաբանութեան:

Երկրորդ, Սոյը եւ Աղթամարայ կաթողիկոսներն առաջնորդ չեն, քաջաբախտ պաշտօն չունին, ժողովուրդեան հետ ուղղակի դործ չունին, իրենց պաշտօնը կամ իշխանութիւնը զատ եկեղեցական հոգեւորականութիւն է, ուստի սխալ կամ անաւելի է դանձր

առաջնորդի կարգ անցունելը: Սոյը եւ Աղթամարայ վիճակներն իրենց յատուկ առաջնորդներն ունին, որք ըստ սահմանադրութեան՝ առաջին ժողովուրդներէն պէտք է ընտրուին: Իսկ կաթողիկոսները՝ եկեղեցական նուիրապետութեան կարգին մէջ Սոյը աթոռոց հայրապետն եւս երկրորդ, իսկ Ս. Պօլոյ եւ Նրբաւորեմայ պատրիարքներէն բարձր են աստիճանաւ եւ հոգեւոր իրաւասութեամբ, վասն զի եպիսկոպոսներ կը ձեռնադրեն:

Երրորդ, վաւերացման կամ վիճակ իրաւունք ըստաւոր՝ զոր մեր պատուական անդամակիցներէն ամենք, Սեթ. Ռոսինեան եւ Օդոնէն Էֆէնտինները, կը բարեհաճին ընդհանուր ժողովոյ չնորհել, պարզապէս երեւակայական է, եւ ընտել դործական նշանակութիւն մը չունի: Մտածեցէք, Տեաւոյ իմ, եթէ Սոյը եկեղեցւոյ եպիսկոպոսն եւ Աղթամարայ թագաւոր եպիսկոպոսն կաթողիկոսական օժոմը կրնան պէս անկանալ եւ ապօրինաւոր չգտնուել եկեղեցական Հայ մայր մար ժողովէն, ընդհանուր ժողովը կրնար դանձր արգելաւ կաթողիկոսութենէ՝ քանաւ երբեք, ընդհանուր ժողովը վաւերացնէր կամ ոչ, անոնք կաթողիկոս կըլլային եւ կը մընային, այսինքն իրենց հոգեւոր իշխանութիւնը կը վերելու ամենայն միութեան լաւի տեղ դնելու մեծապատիւ Օդոնէն Էֆէնտինի վիճակն եւ միջոցաւ Ռոսինեան Էֆէնտինի վաւերացումը: Եւ ինչ իրաւամբ կրնայ ընդհանուր ժողովը թիւնական ժողովուրդեան ընտրման արգելաւ, մանաւանդ երբոր կրնան օժոմն ալ ըստ եկեղեցական կանոնի կատարել: Այս պարագային մէջ ընդհանուր ժողովը ընտրելով, միութեան կատարութեամբ կրնար արագը ընդունիլ եւ վաւերացնել է կամայ կամայ թող կողմէն չընդունի, կողմէն չվաւերացնէ, որով հոգեւոր կատարութեամբ է, կաթողիկոսն ընտրուած, օժոմն, հաստատուած է, թէ եւ աղետ, ապիկար ու բոլորովին անարժան մարդ մ'իդր ըլլայ:

Չորրորդ, Ս. Էջմիածնի հայրապետը թուրքի մէջ ունեցած թիւնական ժողովուրդներէն ուղղապէս չընտրուի, այլ ընդհանուր ժողովէն, որ թուրքի մէջ երեք կաթողիկոսաց ալ թիւնական ժողովուրդ երեսփոխանն ու ներկայացուցիչն է: Այդ, մինչեւ Սոյը աթոռոց թիւնական ժողովուրդները, որ աւելի բարձրութեան ուղղակի ընտրութեան իրաւունք չեն դործադրել, Սոյը եւ Աղթամարայ թիւնական համար ուղղակի ընտրութեան իրաւունք պահանջել եւ ընդհանուր ժողովը ընտրութիւնը նոյն ժողովուրդը իրաւանց յաջողապէս թիւն համարին անտեղի հակառակութիւն մը չէ: Եթէ աղբայրն մէկ մասին համար դատ իրաւունք, մէկ ուրիշ մասին համար ալ զատ կրնայ ըլլալ: Երկու տեսակ չորս եւ երկու տեսակ կըլու կրնայ ըլլալ մի եւս նոյն աղբայր մի եւս նոյն եկեղեցւոյ ժողովուրդի համար, ժողովուրդեան աւելի մեծ, աւելի յատկաւոր է, եւ աւելի ձեռնհաս մասին ուղղապէս չգործադրած իրաւունքը պահանջել այնպիսի ժողովուրդոց համար, որք այսօրումն օյս մեծ մասամբ եւ ոչ իսկ իրենց առաջնորդներն ընտրելու սահմանադրական իրաւունքը գործադրելու վիճակի մէջ են:

Ահա այսպէս, Տեաւոյ իմ, Հայաստանեայց եկեղեցւոյ միութեան շահն ու իրաւունքը, որ ընդհանուր աղբայրն շահն ու իրաւունքն է, Սոյը եւ Աղթամարայ թիւնականաց մասնաւոր եւ սխալ հակացում իրաւունքներն զսկըկաւարկելով Սեթ. Ռոսինեան Էֆէնտինն եւ իր համախոհները,

ընդ, անշուշտ սխալ ըմբռնելով ինքիւր վտանգ կայ, կընէ, Ռոսինեան Էֆէնտինն, այս կայ, ըստից իր երեւակայութիւն պէտք է վստահը, Տեաւոյ իմ, իր առաջարկութեան մէջ է, վտանգ իր առաջարկութեան ներկայ պարզի վիճակին շարունակութիւնն է, այն է Հայաստանեայց եկեղեցւոյ երեք դըլլաց բաժանեալ վիճակը: Սոյը եկեղեցւոյ եպիսկոպոսն ալ ճշգրիտ Ռոսինեան Էֆէնտինն եւ իր համախոհներուն ըսածը կընէ. « Դուք ինչ կը խառնուէք մեր գործին, դուք էլ վտանգ կաթողիկոսն թիւնականն էք, ինչ իրաւունք ունէք Սոյը աթոռին վրայ: » Այսպէս ըսաւ նաեւ Բարձր. Դուրը: անշուշտ Նիկիոյս եպիսկոպոսն եւ անոր կողմնակցաց թիւնակալութեամբ, բայց ներկայ աղբայրն վարչութիւնը հասկըցուց Բ. Դրան թէ եկեղեցւոյ աղբայրն է, ընդհանուր ժողովը Սոյը եւ Աղթամարայ ժողովուրդոց ալ երեսփոխանն է, թէ Սոյը աթոռն աղբայրն եւ կեղեցւոյն է, թէ Ս. Պօլոյը հայրապետը, որք ըստ թուրքի Հայոց գլխին ըլլալով, իր կրօնական ժողովին հետ իրաւունք եւ իշխանութիւն ունի թուրքի մէջ գտնուած բոլոր աթոռներուն եւ եկեղեցեաց բարեկարգութեանը հոգեւոր:

Սեթ. Ռոսինեան Էֆէնտինն եւ Սոյը եկեղեցւոյ եպիսկոպոսը կատարելապէս համախոհ են այս մասին. թուրքի Սոյը թիւնական ժողովուրդը ընտրեն Սոյը կաթողիկոսը, այսինքն թողու որ Նիկիոյս իր կողմնակիցներուն ձեռք ամեն ջանք ընէ, իրաւաօրինաւորութեանը մէջ հաստատուելու յաջողի, ապագային մէջ ալ այս ապօրինաւորութիւնները շարունակեն, եկեղեցւոյն ալ իր բաժանումն եւ հետեւաբար քայքայումն նուիրապետէ երեսփոխանական ժողովոյ ընդունալ: Տարակոյս չունիմ, Տեաւոյ իմ, որ Սեթ. Ռոսինեան Էֆէնտինն, որոյ անհեղձութեամբ վրայ չեմ կասկած, եթէ ինքեւն այսպէս հիմնական կերպով քննէր, եթէ Սոյը եւ Աղթամարայ թիւնական տխուր վիճակը զխուսար, անոնց մէջ տիրած կրօնական ողբալի անիշխանութեան եւ քայքայման տեղեկութիւնն ունենալու իր առաջարկութեան հետեւանքը լաւ կը հասկընար, եւ անկէ չորս տարի առաջ այն ինքեւն վրայ ունեցած համոզումը հիմա չէր փոխու, այն յարգոյ լրաց բարեկարգութեան պէս, որ 1866 թ. այս ընդհանուր ժողովին մէջ մեզ հետ քննուէ տուեր, եկեղեցական համադրումը ժողովը որոշումն ընդունել, Սեթ. վիշէն Էֆէնտինի ղեկավարութեանց դէմ մարտաւոր, աղբայրն լրացաւ անոնց հետ բարձր ուղեք մ' ստորագրելով Պօլոյ Պատրիարքին ներկայացուցելով, Հայաստանը եւ ընդհանուր ժողովը ուղղապէս ժողովուրդը իրաւանց յաջողապէս թիւն համարին անտեղի հակառակութիւն մը չէ: Եթէ աղբայրն մէկ մասին համար դատ իրաւունք, մէկ ուրիշ մասին համար ալ զատ կրնայ ըլլալ: Երկու տեսակ չորս եւ երկու տեսակ կըլու կրնայ ըլլալ մի եւս նոյն աղբայր մի եւս նոյն եկեղեցւոյ ժողովուրդի համար, ժողովուրդեան աւելի մեծ, աւելի յատկաւոր է, եւ աւելի ձեռնհաս մասին ուղղապէս չգործադրած իրաւունքը պահանջել այնպիսի ժողովուրդոց համար, որք այսօրումն օյս մեծ մասամբ եւ ոչ իսկ իրենց առաջնորդներն ընտրելու սահմանադրական իրաւունքը գործադրելու վիճակի մէջ են:

Ահա Տեաւոյ իմ, հիմա տարիէ ի վեր ունեցած անխախտ համադրման համախոհ ինքիւրն իր ամեն օրաբարեկարգութեամբ իրաւունքները, որչափ որ կարողութիւն կը ներէ, ուստի եղբայրացեան:

Ես կը վախաւորեմ Հայաստանեայց եկեղեցւոյն իր մէջ բաժանման վտանգ սպառնացող մեծ անտեղութեան մը ազատի, փոխանակ, ինչպէս է հիմա, երեք զլիսով մարմին մ'ըլլալու, փոխանակ ընդհանրական անունով երեք մասնական կաթողիկոսներ կամ Հայրապետներ ունենալու, մէկ ընդհանուր կաթողիկոս մ'ունենալ: Ս. Էջմիածնի վիճ. Հայրապետը, որուն հոգ

